

9. První pokus o asimilaci

„Překážkou pozitivního procesu přirozené asimilace cikánů je nadměrné, romantické zdůrazňování jejich tradic, tzv. folkloristických zajímavostí nebo specifických cikánských znaků.“

(Úvod ke knize Marie Máchalové: Lidé mezi lidmi. Praha 1961.)

První pokus začít skutečně řešit problémy spjaté s Romy učinila osvícená panovnice **Marie Terezie (1740–1780)**. Pochopila, že popravky za potulku a honění Romů z jedné země do druhé situaci nezlepší. Ve svém novátorském přístupu k Romům císařovna nebyla ani tak motivována humánními aspekty, jako spíše racionalizací a z ní vyplývajícím pragmatismem. Z politicky, ekonomicky i kulturně nesourodé habsburské říše zamýšlela vybudovat centralizovaný a jednotný stát, v němž budou pozice i úkoly každého jednotlivce přesně určeny a jejich naplňování bude moci být také pravidelně sledováno. Marie Terezie však potřebovala ke změně přístupu k Romům určitý čas, došlo k ní až ve druhé půli její dlouhé a v mnohém přínosné vlády. Dekretem z roku **1749** ještě panovnice nařizovala dopadené Romy vypovídat ze země; při případném návratu měli být podrobeni známým trestům: mrskání a vypalování cejchu, poté museli podepsat hrdelní revers. Při třetím návratu ženy i muži propadli hrdlem. V markrabství moravském byl uvedený dekret v roce 1751 zpřísněn – Romové měli být zmrskáni na pranýři již po prvním vstupu na moravské území. Na základě obecně formulovaných císařských výnosů mohly jednotlivé země vydávat nařízení, podle kterých krajští hejtmané organizovali provádění tzv. **vizitací**. Vojsko ve spolupráci s místním obyvatelstvem při nich systematicky prohledávalo těžko přístupné oblasti a hledalo, zda se tam neukrývají Romové.

V roce **1751** Marie Terezie vydala nový protiromský dekret, podle něhož měli být vyhošťováni a trestáni za potulku již pouze cizí Romové, kdežto domácí měli být zasláni do svých rodišť, která se o ně měla postarat. (K poslední popravě za potulku u nás došlo v roce **1763**). Teprve od počátku šedesátých let přistoupila Marie Terezie k programu asimilace a usazování Romů. Projekt začala realizovat v Sedmíhradsku a především v oblasti Uher. Cílem byla přeměna Romů na řadové rolníky; součástí byla proto i změna zaběhnutého pojmenování. Místo slova cikán se např. v Uhrách mělo užívat neutrální označení – Novomaďar, novorolník nebo novoosadník, romská příjmení se nahrazovala běžnými jmény neromskými. V souvislosti se zamýšlenou asimilací se Romům pod hrozbou mrskání zakazovalo používat jejich mateřský jazyk – romštinu, nosit specifický oděv. Romským kolektivitám se také zakazovalo mít svého starostu – *vajdu*. Byly zapovězeny v podstatě všechny odlišnosti, které by utvrzovaly etnickou identitu Romů; pro zamýšlenou asimilaci byly nepohodlné i nevhodné.

Romové byli povinně usazováni v nově budovaných koloniích, velký důraz se kladl na to, aby řádně vyznávali katolickou víru, pravidelně navštěvovali bohoslužby a vůbec řídili se zásadami katolické víry. Zvláštní řešení existovalo pro tzv. nemanželské děti mezi sedmým a dvanáctým rokem. Jednalo se o děti oficiálně nesezdaných párů, které měly být odebírány z vlastních rodin a předávány k převýchově do „řádných rodin“. (Za „konkubinát“ byli rodiče většinou odsuzováni k fyzickému trestu v podobě ran holí nebo karabáčem).

„Nesezdaných párů“ byla mezi Romy naprostá většina, protože Romové jen výjimečně absolvovali úřední postup běžný při uzavírání sňatků v dominantní společnosti – církevní sňatek. Fakticky ovšem většina romských dvojic – dle kritérií majority tzv. nesezdaných – zahájila společný partnerský život teprve po **absolvování tradičního romského obřadu**, který jejich partnerství „posvěcoval“. Tuto funkci mohl plnit sám o sobě např. obřad *mangavipen* – zasnuby, požádání o ruku, po kterém s jistým časovým odstupem mohl ale nemusel následovat *solach* – manželský slib, nebo se mohla uskutečnit rovnou *bijav* – svatba. Buď jeden z těchto obřadů, nebo jejich kombinace byly obdobou neromského sňatku, ovšem s podstatným rozdílem, že o uskutečnění svazku nebyl učiněn žádný úřední záznam, a majorita jej tedy nebrala na

vědomí. Romští manželé byli běžně řazeni do kategorie lidí žijících „na hormádce“, které provázel příděch společenského opovržení nebo alespoň lehkého posměchu. Přesto „nesezdání“ romští partneři spolu žili zpravidla tak dlouho, dokud je smrt nerozdělila, a vzájemně se označovali: můj muž – *miro rom*, moje žena – *miri romňi*, což ukazuje, jaký význam svému svazku přikládali).

Velký důraz kladla panovnice na povinnou školní docházku, ale i na zlepšení hygienických podmínek. Po dlouhé době represí tak přinesl její program do života Romů i řadu pozitivních momentů.

V realizaci programu usazování a asimilace Romů pokračoval syn Marie Terezie a nástupce na císařském trůně **Josef II. (1780–1790)**. Jeho přínosem pro naše země v tomto směru bylo zejména usazování Romů na Moravě – na pozemcích konfiskovaných rušeným církevním řádům a klášterům – na statcích tzv. náboženského fondu. V roce **1784** rozhodl Josef II. o usazení romských rodin celkem v 18 moravských a 2 slezských obcích. Usazovací akce Josefa II. ale neměla zásadní vliv na vznik stálého romského osídlení na Moravě, k němuž však skutečně došlo a patří k významným událostem v dějinách našich Romů (viz kap. 10, s. 39). Z původních 20 obcí, do nichž byli Romové usazeni z císařského podnětu, zůstali trvale usazeni pouze v 5 z nich a postupně vytvořili základy pro vznik romských sídlišť (osad, táborů). Opravdu velké tábory vznikly jen v Bohusoudově u Jihlavy a v Oslavanech u Brna. Ty byly srovnány se zemí až v souvislosti s vyhlazováním Romů za druhé světové války.

Zůstává smutnou skutečností, že i v době, kdy se již uplatňoval novátorský přístup k Romům, stále se ještě tu a tam uskutečnily nespravedlivé popravy Romů. Tak tomu bylo např. v roce 1782 na území dnešního Slovenska. V tzv. Hontianském procesu bylo přes 170 Romů obviněno z kanibalismu, mučením donuceno k nepravdivému doznání a 40 z nich i popraveno. Přítrž dokonání hromadné popravy byla učiněna teprve poté, když se domněle zavražděné osoby našly živé a zdravé.

Násilné a leckdy necitlivé postupy byly příčinou, proč změny zaváděné osvícenými panovníky neměly dlouhého trvání; zpravidla nepřežily jejich vládu. Navíc asimilační program se neprováděl se stejnou intenzitou ve všech částech habsburského soustátí. Čechy nezasáhl vůbec, Moravu jen okrajově. Zato v Uhrách skutečně inicioval usazení velké části Romů.

Někdy v této době **vzniká termín Rumungro**, mn. č. *Rumungri*, který dnes u nás i na Slovensku používají olašští Romové k označení neolašských Romů. Termín vznikl spojením dvou slov *Rom ungro* – Rom uherský a zprvu byl určen opravdu pouze Romům v Uhrách, kteří se jako jedni z prvních trvale usazovali. Usazující se Romové byli v očích kočovných olašských Romů poníženi; Olaši vnímali usazení jako ztrátu nezávislosti, vítězství majority nad Romy, jejich pokorenění. Usedlí Romové se po usazení skutečně částečně snažili přizpůsobit svému novému okolí, přejímali z něho řadu vnějších znaků i zvyků. Olašští Romové naopak nejdéle ze všech Romů u nás setrvali u kočovného způsobu života – až do realizace jeho zákazu v roce 1959; i poté udrželi a dodnes udržují řadu ze svých tradičních zvyklostí. Ve vztahu k ostatním Romům, a tím více Neromům žijí dosti izolovaně. Termínem *Rom ungro* – *Rumungro* začali Olaši později souhrnně a s jistým opovržením nazývat i všechny ostatní – neolašské Romy.

Doporučená literatura:

Augustini ab Hortis, Samuel: Cigáni v Uhorsku 1775. Bratislava 1995.

Mann, Arne: Romský dějepis. Praha 2001.

Mann, Arne: Rómovia na Spiši (na základě súpisov z 18. storočia). Etnologické rozpravy, r. 8, 2/2002, s. 18–22.

Nečas, Ctibor: Romové v České republice včera a dnes. Olomouc 1995.

Nečas, Ctibor: Výsledky josefinského pokusu o usazení moravských Romů. In: Nový Mars Moravicus

(sborník příspěvků věnovaných k sedmdesátinám Prof. Dr. Josefu Válkovi). Brno 1999, s. 351–357.

Šalomon, Pavol: Cigáni v Abovskej a Turnianskej stolice v období osvietenstva. In: Neznámi Rómovia. Bratislava 1992, s. 73–77.